

всеки български студент в Чехия считал Раковски за свой образец.

Урбан коригира наложилото се в историята на литературата мнение, че „първите български публикации от областта на обществените науки, които са получили широк международен отглас, са историческите съчинения на Марин Дринов, творчеството на Л. Каравелов и още по-рано — българският фолклор. Обаче не по-малък, както той твърди и доказва убедително, е бил отзвукът, който намира в Чехия произведението на Раковски, добило популярност само няколко месеца след публикуването му. Той подлага на преоценка наложилото се досега мнение за книгата. Характерно за „Показалеца“ според автора е огромното богатство на събрания материал, избран вешо и находчиво, даващ представа за почти всички основни черти на материалната и духовната култура на българския народ...“

Със своите наблюдения авторът потвърждава постановката на И. Конрад, „че през периода, в който се създават новите национални литератури (епоката на „нациите“, както той го нарича), историографията, славистиката, езикознанието, фолклорът и етнографията представляват част от литературата. Те ползват нейните функции и оказват влияние върху нейното по-нататъшно развитие. Събраните от Раковски материали, пропити от романтичния патос на славянската идея, на национализма и свободата, се свързват не само с фолклорните съчинения, но и с художественото творчество, на което влияят със своята тематика.

В „Показалеца“ според Зденек Урбан Георги Раковски не само съобщава, но и разказва, осъществява емоционален контакт с читателя, описанията му са цветисти и изобилствуват с лирически отклонения. Той успява да улови психологическата атмосфера на отделните сцени.“ Именно тях достойнства на книгата, които не трябва и не може да бъдат пренебрегвани, са предизвикали интереса на чешката интелигенция, на Божена Немцова, на сп. „Светозар“, което ги издава многократно. Известно осъвременяване и в резултат на това — подценяване при оценката на историческите, етнографските и фолклорните произведения, пък и на поемата му „Горски пътник“ се забелязва за съжаление у нас и до днес.

Особен интерес представлява твърдението на автора, че преводите на приказките, които Георги Раковски е включил в „Показалеца“, са първите в света художествени преводи на образци от българската народна проза.

Не само приказките, но и народните песни в тази книга обръщат вниманието на най-авторитетните среди на чешката общественост. Те за пръв път представят в Чехия народната поезия на братска България. Етнографските му очерци в превод на Божена Немцова биват отпечатани веднага след излизането на „Показалеца“ в сп. „Жива“ като отделни

разкази. Две от тях са озаглавени „Отглеждане на розовия храст в България“ и „Старобългарски престоизвания на звездите и ветровете“.

По това време нито една характеристика за Раковски като писател, направена у нас, не може да се сравни с характеристиката на Йозеф Севера — „дълбоко познаване на човешкото сърце, умение да присади полезните идейни движения сред народа, ведър хумор, трогателна нежност, силна мисъл и неотразимо красноречие“.

Положителните качества на тази студия се допълват от студията „Божена Немцова в България“. Тук изпъква още повече ролята и значението на Васил Д. Стоянов и неговата обществена и литературна дейност за запознанването на чешката общественост с българската действителност. Не може обаче да се нарече неговата просветна дейност аполитична. През 1864 г. просветната дейност е служила на революцията, за която е подготвяла българския народ.

Книгата на Зденек Урбан „Чехи и българи“, поднесена на българския читател в навечерието на 1300-годишнината от основаването на българската държава, има свое място между все още недостатъчния брой изследвания върху връзките ни със славянските литератури. Отдавна стана ясно, че нашето литературнознание страда от пространствена ограниченост, която се изразява не само в разбиране мащабите и историческата същност на тия връзки, но и в характеристиката на литературния процес. Този ценен труд допринася не само за популяризирането на множество интересни и непознати факти от вековната дружба между чехи и българи, но и да се придвижи напред практиката и теорията на сравнителното литературнознание. Той е плод на една трайна и продължителна привързаност към българската литература и култура.

Соня Баева

„ЛИРИКАТА НА ТЮТЧЕВ“
от МИЛКА БОЧЕВА. С., 1980. 132 с.

След като Петър I според поетичната метафора на Пушкин откри за Русия „прозорец към Европа“, руската литература започва да се развива в най-тясна връзка със западноевропейската, сливайки се с нея в общ културен процес. Но докато през XVIII в. погледът на Русия е насочен предимно към Франция, която по това време е духовният хегмон на Европа, то през XIX в. особено се засилват културните ѝ връзки с господстващата по това време на Запад немска философска и естетическа мисъл, изявена особено ярко в трудовете на Хегел, Шелинг, Кант. Един от онези, които приобщават руската култура към духовните търсения на Запада,

създавайки нова по тип философска поезия, е Фьодор Иванович Тютчев.

Макар и да влиза в литературата с твърде ограничен брой творби, макар и сам никога да не се е стремил към литературна слава и да е възприемал стихотворенията си по-скоро като своеобразна „изповед на душата“, той с основание може да бъде отнесен към най-големите руски поети на XIX в. наред с Пушкин, Лермонтов, Некрасов. За това говорят извънредно високите оценки за творчеството му на такива изтъкнати майстори на словото като Лев Толстой, който му отреджа първо място сред руските поети на XIX в., на Достоевски, за когото той е „велик поет“, на Тургенев, който е уверен, че стихотворенията му ще надживеят творбите и на най-известните поети на времето му. Високо ценят творчеството на Тютчев и изисканият стилст Фет, и идеологът на гражданската поезия Некрасов, и титанът на революционната мисъл Ленин. И все пак Тютчев все още не е намерил своето пълно признание като творец и съществуващата за него критическа литература е несравнено по-малка от тази на всепризнатите лирици на XIX в. Въпреки отделните оценки за поета от страна на такива изтъкнати литературоведи като Ю. Н. Тяншнов, Д. Д. Благой, В. В. Хишус, А. Е. Горелов и редица други, все още монографията на К. В. Пигаров е единственото досега крупно изследване върху Тютчев, проследяващо цялостния му жизнен и творчески път. От друга страна, интересът към творчеството на този голям руски поет през последните години все повече нараства, тъй като поезията му, обрната с лице към големия философски проблем човек—вселена, се оказва все по-съзвучна на съвременната научна мисъл, устремена към великите тайни на космоса.

За българския читател поезията на Тютчев представлява интерес не само с философската дълбочина на поставените в нея проблеми и високото майсторство на поетичния им изказ, но и с пряко изразеното отношение на поета към делото на великите български просветители Кирил и Методий, както това отбелязва Емил Георгиев в книгата си „Кирил и Методий. Истината за създателите на българската и славянска писменост“ (1969). Същевременно у нас досега няма нито едно проучване върху творчеството на големия руски поет, тъй като посветените му статии, свързани главно с чувствания на негови годишници, носят предимно популярен характер. Така че книгата на Милка Бочева „Лириката на Тютчев“ (1980) представлява първият изследователски труд, чрез който българската авторка се включва в съвременното тютчеведение, за да изясни някои по-слабо разработени досега страни от творческата личност на поета. И тъй като изследването на Пигаров обхваща цялостната творческа биография на Тютчев и изяснява мястото му в развитието на руската литература, Бочева се насочва към една страна на творчеството

му — философската му лирика, търсейки обаче нейните измерения не само в руска, но и в общоевропейски мащаб. Това определя и типа на самото изследване. В него вниманието към живота на поета почти изцяло липсва или се засяга само дотолкова, доколкото това е необходимо, за да се изясни отношението му към собственото му поетично творчество, трудно съвместимо с официалната му кариера на дипломат и цензор.

Бочева сродява Тютчев с Гютевия стремеж да свърже поезията с научната мисъл на века, с диалектиката на Хегел, с антиномите на Кант, с пантеистичното осмисляне на природата във философията на Шелин. Същевременно, изяснявайки далечния генезис на Тютчевата философска лирика, Бочева привежда интересни аналогии с философите на древна Гърция — Платон или Хералит, или с поезията на някогашния източен мъдрец Омар Хайям. Авторката изгради своя труд едновременно върху типологична и контактологична основа, посочвайки пътищата, по които поетът е могъл да се запознае както с немската философия, така и с творчеството на древните поети и философи.

Асоциации между Тютчевата поезия и античната или съвременната философска мисъл са правени и преди Бочева в руското и съветското литературознание. Нейната заслуга обаче е в това, че тя довежда тези понякога случайни хрумвания до самата им същност, като ги подлага на научна проверка и им дава широка научна аргументация. Така например подсказаната от Пигаров мисъл, че философските четиристичия на Тютчев напомнят рубаните на „едва ли познатия му поет Омар Хайям“, се разгръща в труда на Бочева в цяла система от конкретни наблюдения върху творчеството на двамата поети, които я довеждат до констатацията, че Тютчев е познавал поезията на древния източен мъдрец чрез пропагандираните от немските поети-романтици негови произведения и е изпитвал нейното непосредствено въздействие. Разширявайки своя анализ, Бочева идва до убедителния извод, че именно в старата източна поезия трябва да се търси началото на редица обикнати от романтистите, а респективно и от Тютчев, художествени похвати като лиричния фрагмент, своеобразното пантеистично олицетворение на природата, особения колорит на метафоричната образност и др. И все пак едно от основните достоинства в работата на Бочева е в това, че провеждайки широки аналогии с философските позиции на древни и съвременни творци, тя навсякъде държи сметка за спецификата на Тютчевата търсеща научно-естетическа мисъл и нейните дълбоко национални корени. Така, сродявайки руския поет с пантеистичната философия на Шелин, тя го и разграничава от него по съдържащата се в поезията му атеистична компонента. Изяснявайки връзката на Тютчев с антино-

мичната философия на Кант, Бочева подчертава несъгласието му с тезата на немския философ за непознаваемостта на света. Като посочва елементите на материалистическо световиждане в мнрогледа му, авторката откъсва поета и от философския мистицизъм на Запада и го сродява с философските концепции за безкрайността на материята на големия руски учен Ломоносов. Връзката на Тютчев с родната му литературна традиция авторката изяснява, провеждайки някои интересни аналогии с художествените открития на Державин — най-големия поет на руския XVIII в., или проследява въздействието на собствената му поетическа мисъл върху философската лирика на такива изтъкнати съветски поети като Б. Л. Пастернак и Н. А. Заболоcki. И все пак основната духовна среда, с която Бочева убедително сродява поезията на Тютчев, е руската философска лирика от 20-те—40-те години на XIX в. — творчеството на поетите „любомудри“, от които среди израстват Д. В. Веневитинов, С. П. Шеви-рьов, А. С. Хомяков, философската поезия на декабристите В. К. Кюхелбекер и В. Ф. Одоевски и особено широко утвърдилият се в руската литература след разгрома на декабристкото въстание от 1825 г. философски скептицизъм, намерил ярко отражение в творчеството на Е. А. Баратынски и М. Ю. Лермонтов. Авторката открива духовната близост между поезията на Тютчев и дълбоко-то русло на руската философска проза от XIX в. Тя убедително сродява Тютчевия лирически герой с напрегнатите духовни търсения на героите на Достоевски по общия им стремеж „една мисъл да разрешат“ и трагизма на тяхната антиномична същност, разкъсана между жаждата да ярват и дълбокия скептицизъм на безверието („Я верю, боже мой! Приди на помощ моему безверию“).

Един от големите и все още неразрешени проблеми при изясняване творчеството на Тютчев е проблемът за неговия творчески метод. В съветското литературознание той се възприема обикновено като пост-реалист или се говори за неговото развитие от романтизъм към реализъм. Милка Бочева търси своя трактовка на този голям и труден проблем, разглеждайки творчеството му като етап в развитието на руския философски романтизъм по времето, когато той се доближава до немската натурфилософия и се прониква от дълбок социален скептицизъм. Според Бочева поезията на Тютчев „е най-близка до философския романтизъм на Лермонтов“. Тази своя теза тя отстоява чрез анализа на големите философски проблеми в лириката на Тютчев — „за великата безпредельност на вселената“, за човешкия живот като частица от „вечния необратим кръговрат на живота“, за „хаоса“ и „бездната“ като първооснова на битието, за пантеистичното сливане на човека с природата и за неговото недоумение пред „вечната и

тайна“ — проблеми, особено характерни именно за романтичната философска мисъл. В пряка връзка с философския романтизъм на Тютчев Бочева изяснява и типа на лирическият му герой, разкрит в неговата не толкова социално-историческа, колкото философска детерминираност, не чрез традиционното отношение „човек—общество“, а чрез философската зависимост „човек—вселена“. Авторката подчертава доминиращото рефлексивно начало в образа на Тютчевия лирически герой дори когато той е разкрит в емоционалната сфера на любовта. В знаменития Денисовски цикъл, непосредствено свързан с личната биография на поета, тя изяснява неговия образ не в конкретните му социално-психологически преживявания, а във философското осмисляне на любовта като изява на „вечното“, „хаотично“ начало у човека, като извор на живот и предвестник на смъртта, като „съдбовна присъда“ и „гибел“.

Бочева проектира философско-романтичния метод на Тютчев и върху неговата поэтика. Ярък пример в това отношение представлява анализът на пейзажната му лирика. Авторката открива художествена зависимост между Тютчевата мисъл за вечното движение и изменение на природата и интереса му към пейзажи, отразяващи прехода от едно временно състояние в друго — разпукващата се пролет, настъпилия вечерен здрач, отиващия си ден. С антиномичния характер на Тютчевата философия Бочева изяснява контрастните пейзажни структури на планинските върхове като символ на смела човешка дръзновност и идилличната умиротвореност на долините, на деня и нощта, на бурята и покоя. Тютчевата философска мисъл на вселенска безпредельност авторката долавя в пейзажа на безбрежното море, а в нощния пейзаж и в свързаните с него образи на хаоса и бездната — представата за извечното начало на живота.

С оглед философската насоченост на Тютчевата поезия Бочева осмисля и редица структурно-стилови особености на лириката му. Представява особен интерес посочената от нея зависимост между търсещата мисъл на поета, поставяща въпроси, без да достигне окончателни решения, и структурата на лирическият фрагмент, в който съществена роля играят недоговореността, многоточието, стихотворната пауза, получила особена смислова натовареност и превърнала се в своеобразна стилистична фигура. С антиномичния характер на Тютчевата философия авторката изяснява често срещаните в творчеството му сложни епитети, свързани помежду си по линията на контраста — „пророчески-сляп“, „мирно-боеви“ и др., а с пантеистичната философия на поета — спецификата на метафоричната му образност.

Стилът на самата Бочева, в който логичната точност на мисълта умело се съчетава с емоционалната развълнуваност и образност,

непосредствено въвежда в Тютчевата поетическа атмосфера.

Именно дълбоката спойка между философската мисъл на Тютчев и неговата поетична образност определя и вътрешното единство на труда на Милка Бочева. Само в отделни случаи структурната организация на материала извиква известни възражения. Така например, особено в първата глава на труда, личността на Тютчев понякога се губи в твърде обширния анализ, който авторката прави на Гютевата естетическа позиция или на немската философия от първата половина на XIX в. В работата са допуснати някои повторения на сродни по тип мисли или стилови формулировки (например Паскаловото сравнение на човека с „мислеща тръстика“ или думите на Альоша за Иван Карамазов, че на него му трябва „една мисъл да разреши“ и др.). Нарушават структурно-стиловото единство на работата въведените в нея прозаични преводи на изразите в стихове мисли на поета, които снижават характера на езиковия изказ и които в редина случаи са съвършено ненужни, тъй като оригиналният текст е напълно разбираем. Тяхната неоправданост идва и от това, че когато се дават по няколко стиха наведнъж, те не се превеждат и с това се създава впечатление за известна непоследователност в самия подход на авторката към поетичния текст.

Свързвайки лириката на Тютчев с философската мисъл в Русия и Европа, Бочева използва термина на Л. Гинзбург „метод на философската поезия“, за да изрази чрез него спецификата на Тютчевия художествен метод. Но тъй като този термин не е утвърден сред възприетите естетически категории и тъй като той би могъл да извика известни възражения, то авторката би трябвало по-определено да изяви отношението си към него или поне да го постави в кавички, когато го въвежда в заглавието на една от главите на работата си.

Независимо от отделните бележки трудът на Милка Бочева „Лириката на Тютчев“ представлява сериозно и задълбочено научно изследване с несъмнен приносен характер. В него авторката изяснява творчеството на известния руски поет от нов ъгъл, като го свързва не само с руския, но и с общоевропейския литературен процес. Трудът на Бочева разкрива умението на авторката за задълбочен философски и тънък естетически анализ. Всичко това определя и значението на труда ѝ като безспорно завоевание в съвременната критическа литература за поета.

Евдокия Метева

LITTÉRATURE FRANÇAISE.
LE ROMANTISME II — 1843—1869
par Claude Pichois. Paris, ed. „Arthaud“, 1979

Проф. Клод Пишоа е между крупните съвременни изследователи на френската литература през XIX в., дългогодишен препода-

вател в университетите Нампюр (Белгия) и Вандербилт—Нашвил (САЩ), с име на най-авторитетния в наши дни „бодлерист“, автор на блестящо написан етюд върху поета на „Цвета на злото“, с който завършва 16-томната „Френска литература“, която проф. Клод Пишоа ръководи от 1968 г. при парижкия издател Арто. С този монументален труд на именития френски историк на литературата „се реактуализира — както писа един критик — перспективата, която имаме за еволюцията на френската литература от средните векове до днес“.

Томът, предмет на настоящите кратки бележки, обхваща второто романтично поколение (1843—1869), т. е. литературното поколение, към което принадлежи Шарл Бодлер и което е едно от най-пълните и най-интересните от забележителния труд, осмислен под грижливото ерудирано ръководство на Клод Пишоа. Изданието, образец на класическо изследване, се открива с кратко въведение, което авторът предпоставя със следните думи на френския историк и политически писател Токвил: „Надявам се, че съм написал настоящата книга без предубеждение, но не искам да кажа, че съм я написал без страст.“

В едно кратко предисловие на автора четем: „Историята на литературата делит обикновено XIX в. по средата на две части. Февруари 1848 г. беше, разбира се, политическо събитие, но още в края на годината имаше едно възвръщане към установения режим. Икономическото и техническото развитие си възвърнаха подема. Мигът на прогреса организира тридесетилетието от смъртта на Стендал до публикуването на „Възпитание на чувствата“ и спроти отношението им към него се определяха писателите... Тази епоха вижда, от друга страна, да съжителствуват крупните творчески постройки на епическата поема и на философската система (Льору, Гобино), и които характеризират първите десетилетия на века с изследвания, отнасящи се до произхода на най-модерната поезия и свидетелстващи за най-хубавия разцвет на романтизма: сюрнатурализма.“

Преди да минем към богатото съдържание на труда на проф. Клод Пишоа, нека отбележим тук няколко от по-значителните съчинения на френския литературен изследовател. На първо място, четиритомния му труд върху „Бодлер, кореспонденция и събрани съчинения“, излязъл в известната серия „Плеяд“ на парижкото издателство „Галимар“; „Бодлер, етюди и свидетелства“, издание на „Ла Бакониер“ (Швейцария), в същото издателство още „Литература и прогрес“, трудове при различни издателства (Низе, Жозе Корти, Арман Колени); „Филарет Шасл и литературният живот през времето на романтизма“ (два тома). „Образът на Жан-Паул Рихтер във френската литература“, „Жан-Жак между Сократ и Катон“, „Чле-